

Lengauer, Włodzimierz

„La population de l’Antiquité classique”, Jean-Nicolas Corvisier, Wiesław Suder, Paris 2000 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 92/3, 371-372

2001

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Z A P I S K I

Pożyteczna inicjatywa wydawnicza Wydziału I Polskiej Akademii Nauk

Jak wiadomo, najwięcej kłopotów sprawia druk studiów liczących 80–90 stron: jest to za dużo na artykuł w czasopiśmie, za mało zaś na książkę. Stoją przed tym zagadnieniem zwykle autorzy z kręgów humanistów, gdyż prace z zakresu nauk ścisłych są zwykle bardzo krótkie i nie ma problemu z ich drukiem w czasopiśmie. Aby się cenne czasem prace nie marnowały, aby nie ulegały drastycznym, obniżającym ich wartość skrótom, ewentualnie niepotrzebnemu rozbudowywaniu, Wydział I Nauk Społecznych Polskiej Akademii Nauk podjął niedawno bardzo pożyteczną inicjatywę: publikuje mianowicie rozprawy w formie niewielkich rozmiarami broszur, w których ukazywane są różne najnowsze osiągnięcia z zakresu nauk społecznych. Seria „Historia” liczy już trzy zeszyty: Olgierd K i e c, „Kościoły ewangelickie w Wielkopolsce wobec kwestii narodowościowej w latach 1918–1939”, Warszawa 1995; Jerzy K o l e n d o, „Les recherches sur l’Antiquité menées par des Polonais en France au XIXe s.”, Warszawa 1997; Leopold G l u c k, „Napoleona Bonaparte inicjacja polityczna”, Warszawa 2000. Jak widać, poruszane są różne zagadnienia, zasięg tematyczno–chronologiczny jest bardzo szeroki, od kwestii narodo–wo–wyznaniowych poprzez historię polityczną, i to w skali dziejów powszechnych, aż po ujęcie historiograficzne.

Podobna różnorodność cechuje serię „Historia sztuki”. Otwiera ją arcyciekawa rozprawa Jakuba P o k o r y, „Nosce te ipsum. Studium z ikonografii błazna”, Warszawa 1996, drążąca mało zbadane wątki zabytków ikonograficznych tematu ważnego dla dziejów psychologii społecznej. Jako zeszyt 2 ukazała się praca Ryszarda M a c z y Ń s k i e g o, „Pijarski pałac Collegium Nobilium w Warszawie”, Warszawa 1996, wzbogacająca analizę architektury dawnej Warszawy. Serię „Archeologia” otwiera rozprawa Barbary R u s z c z y c, „Kościół pod wezwaniem Świętej Dziewicy w Tell Atrib”, Warszawa 1997, prezentująca fragment wyników prac prowadzonych przez polskich archeologów w tym ważnym ośrodku starożytnego Dolnego Egiptu, a serię „Literatura” studium Mariusza Z a w o d n i a k a, „Literatura w stanie oskarżenia”, Warszawa 1998, poświęcone dziejom krytyki literackiej epoki socrealizmu. Jako zeszyt 2 w tej serii ukazała się rozprawa Stefana W r z o s k a, „Świat historii Stanisława Wyspiańskiego”, Warszawa 1999, ukazująca poetycką wizję historii Polski w twórczości wielkiego artysty na tle otaczających i wyjaśniających ją kontekstów.

Wszystkie broszury cechuje wysoki poziom zarówno naukowy, jak i edytorski. Są zaopatrzone w przypisy i dokumentację ilustracyjną. W niektórych zamieszczono także indeksy. Szkoda, że nie pomyślano o krótkich streszczeniach w języku angielskim lub francuskim, które udostępniłyby treść także czytelnikom za granicą. Cieszy jednak, że jedna publikacja (Jerzy Kolendo) ukazała się w całości w języku francuskim. Może w przyszłości takich pozycji będzie więcej?

M. B.

Jean–Nicolas C o r v i s i e r, Wiesław S u d e r, *La population de l’Antiquité classique*, Presses Universitaires de France, Paris 2000, s. 125.

W popularnej serii francuskiej „Que sais–je?” ukazała się niewielkiej objętości książeczka o dużym znaczeniu. Zasadniczo wszystkie tomiki tej dobrze znanej i zasłużonej serii wydawniczej to prace popularyzator–

skie, przedstawiające aktualny stan wiedzy i przeznaczone raczej dla niefachowego czytelnika, który chce szybko i bez większego trudu poznać jakieś zagadnienie. Bywały jednak już i wcześniej pewne odstępstwa od tej reguły, zawsze niezmiernie pozytywne, które przynosiły wzorowe opracowania naukowe, stające się nierzadko podstawą dalszych badań. Do takich właśnie szczególnych przypadków należy zaliczyć prezentowany tomik.

Obaj autorzy to znani specjaliści o liczącym się dorobku w zakresie demografii historycznej świata starożytnego. Jean-Nicolas Corvisier pracuje na Uniwersytecie Artois w Arras. Wiesław Suder kieruje Zakładem Historii Starożytnej na Uniwersytecie Wrocławskim. Współpraca obu ośrodków ma już swoje tradycje i przynosi owoce w postaci licznych wspólnie podejmowanych inicjatyw naukowych (ostatnim takim przedsięwzięciem była zorganizowana jesienią ubiegłego roku międzynarodowa konferencja demograficzna we Wrocławiu).

Nikomu nie trzeba przypominać, jak trudną (zdaniem niektórych wręcz niemożliwą) dziedziną badań nad światem starożytnym są zagadnienia demograficzne. Brak jest źródeł statystycznych, a dane liczbowe dotyczące czy to spisów obywateli rzymskich, czy wielkości armii różnych państw antyku rzadko zasługują na wiarę (czasem może ich po prostu nie rozumiemy, nie wiedząc, czy idzie o liczbę całej ludności obywatelskiej, czy tylko mężczyzn w wieku pełnej zdolności do służby wojskowej).

Wszystkie te trudności są dobrze widoczne, gdy przyjrzeć się historii badań nad zaludnieniem świata antycznego i porównać obliczenia poszczególnych uczonych od Karla Juliusa Belocha począwszy. Nawet przecież co do liczebności obywateli ateńskich (a nie całej ludności Attyki) szacunki wahają się dla połowy V wieku p. n. e. od 30–40 tys. do co najmniej 60 tys.

W nowszych badaniach, także właśnie w tych, które prowadzili i prowadzą autorzy omawianej książeczki, przyjmuje się nieco inny punkt wyjścia i posługuje innymi źródłami, niż czyniła to nauka dawniejsza. W krótkim rozdziałku „L’apport des modernes” (s. 12–19) autorzy zwięźle i jasno charakteryzują nowe metody, do których odwołują się w całej pracy, zwracający uwagę na poziom śmiertelności i rozrodczości oraz przedstawiając wyniki badań archeologicznych nad zasięgiem i gęstością zaludnienia w poszczególnych krajach czy państwach.

Książeczka Corvisiera i Sudera jest więc zwięzłym, z konieczności skrótowym, przedstawieniem wyników własnych badań, prowadzonych na podstawie całej bazy źródłowej i z uwzględnieniem nowoczesnych metod. Jej ogromną zaletą jest też ostrożność wniosków, w szczególności co do liczby ludności miast i stosunków demograficznych w Cesarstwie Rzymskim. Z kolei przyjęte ustalenia wydają się w świetle całości naszej wiedzy o świecie antycznym (typ stosunków gospodarczych, siła robocza, wyżywienie) do przyjęcia. Jednocześnie obaj autorzy dobrze ukazują granice możliwości naszego poznania; nie wydaje się, by przyszłe badania szczegółowe mogły wiele zmienić w obrazie przez nich nakreślonym. Obliczenia przez nich proponowane staną się zapewne na długo podstawą naszej wiedzy o zaludnieniu świata grecko-rzymskiego.

W. L.

Gab es das Griechische Wunder? Griechenland zwischen dem Ende des 6. und der Mitte des 5. Jahrhunderts v. Chr., wyd. Dietrich Papenfuss, Volker Michael Strocka, Verlag Philipp von Zabern, Mainz 2001, s. XX, 438.

Prezentowany tom zawiera plon kilkunniowej konferencji starożytników (historyków, filologów, archeologów), zorganizowanej w kwietniu 1999 r. przez fundację im. Aleksandra von Humboldta. Wzięli w niej udział badacze niemieccy oraz dawni stypendyści Fundacji z różnych krajów (z Polski — Marian Wesoły z Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu). Tytuł konferencji nawiązywał do popularnego zwłaszcza w literaturze niemieckojęzycznej określenia „cud grecki” odnoszonego wprawdzie zwykle do nieco wcześniejszego okresu (wiek VII lub wieki VIII i VII p. n. e.), przynoszącego niebawem rozkwit kultury greckiej, dzięki któremu Hellada zdecydowała na trwałe o obliczu Europy. Oczywiście, na dość przewrotnie postawione pytanie odpowiedzi nie ma, choć nie sposób nie zgodzić się z końcową wypowiedzią współorganizatora konferencji, Volkera Strocka